

«ЧОРНЕ МОРЕ» ЯК МОДЕЛЬ ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОКУСІ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОЇ БОЛГАРСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ

Оксана Микитенко

пр. н. с., д-р. філол. наук, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського вул. Володимирська, 54, Київ, Україна, 01030, Mukutenko_OO@nas.gov.ua

Регіональні етнокультурні дослідження, зокрема вивчення причорноморського узбережжя, є серед пріоритетних завдань Інституту етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН, зумовлених передусім проблемою збереження етно-культурної ідентичності в умовах трансформаційних процесів у сучасній Європі. Регіональні дослідження, що проводяться по всій території країни і сьогодні вже є традиційними для болгарської етнології, виявилися безпосередньо пов'язаними з розширенням методологічних підходів до наукового аналізу та практичним досвідом Болгарії стосовно захисту нематеріальної культурної спадщини. Важливим чинником, що сприяв комплексному міждисциплінарному розвитку болгарської етнології, стало залучення антропологічного виміру у сучасний народознавчий науковий дискурс. Ідея антропологічного вивчення країн Чорноморського узбережжя підкреслює завдання обстеження регіону як «певного цілого». У цій моделі «море» набуває значення не межі, а сполуки та спільного середовища спілкування, обміну, взаємовпливу, культурного діалогу, що відповідає європоцентричним прагненням сучасного антропологічного дискурсу. Водночас саме конкретний матеріал безпосередніх обстежень певної локальної традиції стає підставою для більш широких узагальнень щодо культурної ідентичності в цілому. Міжнародна наукова конференція «Узбережжя – море – Європа. Моделі інтеркультурної комунікації», що відбулася у 2005 р., засвідчила тяглість етнокультурної традиції регіону, зауваживши при цьому його стрімкий розвиток, поставила ряд проблем антропологічного дослідження як Чорноморського узбережжя в цілому, так і окремих міст – Поморія, Варни, Несебру, Созополу та ін. Завдяки діяльності Інституту у с. Булгари (обл. Бургас) було відкрито локальний центр із захисту нематеріальної культурної спадщини, а етнокультурна традиція м. Поморія, відомого своїми культурно-історичними пам'ятками, стала предметом інтердисциплінарного міжнародного наукового проекту під керівництвом проф., д-ра, чл.-кор. БАН Міли Сантової. Результати проекту, в якому взяли участь також співробітники Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, знайшли висвітлення у багатопрофільних дослідженнях, пов'язаних із питаннями міжетнічних взаємин та культурних зв'язків, урбаністичною практикою та повсякденним життям спільноти з притаманними їй віруваннями, символами і традиційними уявленнями, тобто такими культурно-ідентифікаційними чинниками, котрі визначають типологію інтеркультурної комунікації регіону.

Ключові слова: Чорне море, інтеркультурна комунікація, традиція, культура, болгарська етнологія.

“THE BLACK SEA” AS THE MODEL OF INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE FOCUS OF CONTEMPORARY BULGARIAN ETHNOLOGICAL RESEARCH

Oksana Mykytenko

Lead. Res, Dr. f. Sc. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and
Ethnology Volodimirska St., 54, Kyiv, Ukraine, 01030
Mukutenko_OO@nas.gov.ua

Regional ethno-cultural investigations, including those of the Black Sea coast, are among the priority tasks in the Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum – BAS, that is caused in the first place by the problem of the ethno-cultural identity preservation under conditions of the trans-

formational processes in contemporary Europe. The regional research carried out on the whole territory of the country, now has become the traditional for the Bulgarian ethnology. These investigations are bound up with the methodological broadening of the scientific analysis and with the Bulgarian experience in the practical activity in the sphere of intangible cultural heritage. The anthropological approach turned to be one of the important factors to promote the complex and interdisciplinary development of Bulgarian ethnology. Idea of anthropological analysis of the Black Sea coast countries emphasizes the urgency of the regional research as a "single whole". In this model the "sea" means not the boundary, but the unit and the common environment for the contact, interchange, cooperation, cultural dialogue according to the European aspirations of the modern anthropological discourse. At the same time that is the concrete ethnological material of the local tradition that becomes the basis for the general conclusions concerning cultural identity in a whole. The international scientific conference "Littoral – Sea – Europe. Models of the Intercultural Communication" held in 2005, showed the continuity of the ethnic and cultural tradition of the region, observed its fast development and advanced a number of problems of the anthropological research both the Black Sea coast as a whole, and its towns separately – Pomorie, Varna, Nesebr, Sozopol and others. Owing to the Institute activity the local centre on preservation of the intangible cultural heritage was opened in the village of Bulgari (district Burgas). At the same time the ethno-cultural tradition of the town Pomorie, that is well-known by its cultural and historic monuments, became the topic of the interdisciplinary international scientific research project led by Prof. Mila Santova, D. Sc., corresponding member BAS. The results of this project, in which also participated the scientific workers from the M.T. Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, were presented in a number of many-typed investigations on the problems of interethnic ties and cultural connections, urban practice and everyday life of the community, that has its specific beliefs, symbols and traditional notions, i.e. those cultural-identify peculiarities that mark the typology of the inter-cultural communication of the region.

Keywords: the Black Sea, inter-cultural communication, tradition, culture, Bulgarian ethnology.

Дослідження локальних і регіональних традицій Болгарії – один із пріоритетних напрямів болгарської етнології, особливо з початку 80-х рр. ХХ ст., коли виходять друком серійні видання, присвячені вивченню народної матеріальної і духовної культури країни в регіональному та ареальному аспектах. Тоді ж надруковано праці, що представляли різні області Болгарії, зокрема, Родопи, Ловецький та Пиринський край, Сакар, Странджу тощо. Регіональні дослідження і на сьогодні залишаються частиною довгострокової програми Інституту етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН, що мають на меті, поряд із традиційними і нові завдання, зокрема, – дослідження культурної ідентичності та міжкультурних взаємин у національному та міжнародному контексті, питання сучасної культурної політики, теоретичні та прикладні аспекти збереження нематеріальної культурної спадщини із залученням міждисциплінарних методів дослідження (фольклористики, культурної антропології, етнології, етномузикознавства, соціології тощо) (Ganeva-Raycheva 2010, 38). Відтак регіональні дослідження, що проводяться по всій території країни, а сьогодні вже є традиційними для болгарської етнології, виявилися безпосередньо пов'язані з розширенням методологічних підходів до наукового аналізу та практичним досвідом Болгарії стосовно захисту нематеріальної культурної спадщини. Метою цього дослідження є показати успіхи комплексного та міждисциплінарного етнокультурного обстеження Чорноморського узбережжя, наголосивши на важливості антропологічних стратегій болгарської етнології та практичних заходів відповідно до Програми ЮНЕСКО із завдань збереження нематеріальної культурної спадщини.

Зауважимо, що Болгарія однією з перших ухвалила Національний реєстр з нематеріальної культурної спадщини, що стало імпульсом для створення 2006 року відповідної Національної ради, якою координувалася діяльність у межах країни. Наприкінці 2007 р. під керівництвом чл.-кор. БАН, національного експерта з нематеріальної культурної спадщини та президента ІСОМ Болгарії проф. Міли Сантової розпочалася масштабна Національна програма «Живі людські скарби – Болгарія» (*Живи човешки съкровища – България*), і було висунуто п'ять перших номінантів, включених до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини, розроблено перелік елементів культурної спадщини країни, що потребують нагальної підтримки. Значною подією стало створення 2012 року першого в Європі Регіонального центру з нематеріальної культурної спадщини (охоплює своєю діяльністю Південно-Східну Європу), що діє при ЮНЕСКО. Тоді ж при Інституті етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН було організовано

Національний центр, а у місцях побутування культурних явищ міжнародного масштабу («*Бистришките баби*» та «*Нестинари*») відкрито локальні центри з нематеріальної культурної спадщини (Сантова 2014, 22).

Іншим важливим чинником, що сприяв розширенню методологічних меж болгарської етнології, стало залучення антропологічного виміру у народознавчий науковий дискурс. Зокрема, філологічний напрям болгарської фольклористики, яка здобула високе визнання «лідруючого напрямку національної гуманітаристики упродовж трьох останніх десятиліть ХХ ст.» (Ganeva-Raycheva 2010, 36), було значною мірою розширено завдяки працям і активній діяльності професора Тодора Живкова, зокрема започаткованому ним на початку 1990-х рр. в Інституті семінару з антропології фольклору. Т. Живков заклав підвалини болгарської етнологічної парадигми, представивши та обґрунтувавши концепцію етнології як окремої дисципліни, яка ґрунтується як на глибокому пізнанні болгарської традиції, так і досягненнях зарубіжної етнології та антропології. Така етнологія, на його думку, є синтезом сучасних знань про етнос і його культуру, відкриваючи перспективу, в якій інтерес дослідника скерований не лише на минуле та історію, але й на сучасні події, актуальні процеси, що відбуваються у різних спільнотах, зокрема етнічних. Таке етнологічне знання містить три виміри: семіотичний, нормативний та технологічний. Після 1989 р., коли болгарські науковці відмовились від попередньої догми «етноцентризму болгарського народознавства», стало можливим звернення до різних етнічних та конфесійних груп населення. Якщо раніше, зауважують науковці, увага переважно приділялася вивченню «свого», а на «чуже» дивилися зверху, то останнім часом саме інтерес до «чужого» визначає надзвичайно велику кількість як монографічних, так і колективних видань (Іванова 2008, 37). У цьому напрямі можна виділити вивчення різноманітних проблем транснаціональної мобільності та культурної ідентичності болгарської спільноти за кордоном із аналізом як групової, так і особистісної ідентичності, збереженням та поширенням у новому середовищі власних культурних моделей, явищами культурного білінгвізму, міжкультурними взаємозв'язками, формами культурного обміну між країнами тощо.

Водночас ідея антропологічного вивчення країн Чорноморського узбережжя виникла у відділі антропології Нового болгарського університету у зв'язку з європейськими програмами щодо спільного дослідження країн зазначеного регіону у межах міжнародних програм (Academic Fellowship Program, Open Society Institute, Budapest, 2005–2006) (Елчинова 2006, 39). У цьому зв'язку виникає методологічне запитання – наскільки є актуальною сама ідея антропологічного дослідження країн Чорноморського басейну? Відповідаючи на нього, Магдалена Елчинова підкреслює можливість такого обстеження як «певного цілого», спираючись на попередній досвід етнології та фольклористики, а також на стрімкий розвиток антропології, у результаті якого розширюються відомі раніше дослідницькі парадигми та межі, зокрема, й географічні, що відкривають нові терени. Предметом наукової уваги стають країни Чорноморського басейну – Болгарія, Грузія, Греція, Вірменія, Румунія, Україна, внутрішня динаміка розвитку яких, нерідко пов'язана з драматичними суспільно-політичними процесами, висуває на перший план завдання компаративного вивчення. З іншого боку, події, котрі відбувалися у цих країнах, спонукали до виокремлення регіону Чорноморського басейну із попередньо єдиного ареалу країн Середземномор'я. І хоча далеко не всі одноставні стосовно такого підходу, прихильники його переконують, що йдеться про значення моря як «орієнтиру» окремого соціокультурного ареалу. Такий погляд має сформувати об'єднану модель, акцентуючи спроби подолати стереотипи щодо протиріч межових цивілізаційних моделей – європейської / неєвропейської, християнської / мусульманської, а тим самим об'єднати раніше непом'януті суспільства та культури, протистояння етносів і релігій у Європі, Північній Африці, на Близькому Сході (Елчинова 2006, 42). Таким чином, у цій моделі море набуває значення не межі, а сполуки, спільного середовища спілкування, обміну, взаємовпливу, культурного діалогу, що відповідає європоцентричним прагненням сучасного антропологічного дискурсу.

Поле етнологічного вивчення поглиблюється як завдяки міждисциплінарному розширенню наукового аналізу із залученням даних суміжних областей, так і у світлі нових актуальних завдань прикладного спрямування, зокрема і стосовно соціокультурних проблем урбаністичних досліджень. Проблематика цілої низки міжнародних проектів, у тому числі у межах спільних проектів між Інститутом етнології і фольклористики з Етногра-

фічним музеєм БАН та ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України – «Фольклор у сучасному культурному контексті (болгаро-українські паралелі)»; «Етнокультурна спадщина та ідентичність у контексті сучасних соціокультурних процесів у Болгарії та Україні»; «Культурна спадщина та національна ідентичність: динаміка соціокультурних процесів у сучасних суспільствах Болгарії та України», спрямована на компаративні дослідження ідентичності та соціальної трансформації, захист нематеріальної культурної спадщини тощо (Микитенко 2012, 180).

Сучасна етнологія та культурна антропологія у Болгарії мають широкий досвід порівняльного аналізу культурної традиції окремого регіону в контексті національної, соціальної та локальної ідентичності. Зокрема, М. Сантова у праці «Культура і традиція малого міста» (*Культура и традиция на малкия град*) (Софія, 2001) розглядає історичні, соціальні, релігійні та культурні особливості двох малих європейських міст – Банско у Болгарії та Бенш у Бельгії. Автор подає типологію культурно-ідентифікаційних чинників малого міста, що моделюють ідентичність європейської спільноти завдяки культурі та традиції, вводить культуру цих міст не лише у загальний європейський та національний контекст, але й у контекст локальної культурної ідентичності, що знаходить яскраві прояви на різних рівнях соціокультурного вияву.

Проблематика культури малого міста сьогодні є надзвичайно важливим завданням для регіонального вивчення, зокрема в аспекті передбаченого науковою програмою Інституту етнології і фольклористики з Етнографічним музеєм БАН дослідження причорноморського узбережжя. Таким містом було обрано відоме своїми культурно-історичними пам'ятками та традиціями (такими є, зокрема, щорічні фестивалі вина і виноробства) місто Поморіє, у якому впродовж декількох років тривала експедиційна робота Інституту, підсумком якої стало проведення у 2005 році міжнародної наукової конференції «Узбережжя – море – Європа. Моделі інтеркультурної комунікації», в якій взяли участь близько сорока науковців із Болгарії, Іспанії, Македонії, Латвії, Польщі, Туреччини, Угорщини, України. Конференція, за результатами якої було видано збірник *Брегът – морето – Европа* (Софія, 2006), засвідчила тяглість етнокультурної традиції, зауваживши при цьому стрімкий розвиток регіону, поставила ряд нових проблем антропологічного дослідження Чорноморського узбережжя та окремих міст – Поморія, Варни, Несебру, Созополу та ін., зазначивши, що саме конкретний матеріал безпосередніх обстежень певної локальної традиції стає підставою для більш широких узагальнень щодо культурної ідентичності в цілому.

Прибережне розташування та відкритість соціальних структур Поморія визначили розвиток культурної традиції міста. Пов'язаний із середземноморською античною історією, цей розвиток став основою і «фоном» культурної пам'яті міста, виявився у нерозривному зв'язку з культурною моделлю європоцентризму (Сантова 2006, 20). Із самого початку свого існування Поморіє – античний Анхіало, заснований римським імператором Траяном наприкінці I ст., формується як місто і, подібно до інших античних міст узбережжя, серед яких Несебр та Созопол, тісно пов'язаний із культурою Середземномор'я. Ранній урбаністичний характер засвідчений численними археологічними пам'ятками; у середні віки розвиток міста пов'язаний із його значенням як митрополичого та торгівельного центру; у модерну епоху жвава торгівля сприяє народженню місцевої буржуазії, розвитку банківської справи, встановленню тісних контактів, зокрема й культурних, з країнами Центральної та Західної Європи. Тут відбуваються музичні вечори, створюються міський духовий оркестр та хор, відкривається театр тощо.

Водночас характерною рисою міського культурного життя було побутування у Поморіє традиційної календарної обрядовості з метою благодійництва. Мешканці міста згадують, що обряди лазарування та колядування учнівської молоді завжди супроводжувалися організацією безкоштовних обідів для нужденних верств населення. Іншою характерною ознакою, яку зберегла наративна пам'ять міста, була його поліетнічність. Про Поморіє завжди говорили як про «цілком толерантне середовище», попри певні етапи напруги у міжетнічних стосунках (раніше у місті проживало 85% греків), яке завжди підтримувало свою культурну пам'ять. Зокрема, емблематичними для культурної історії міста і регіону стали поморійські *Яворови дни* – національний конкурс поезії на честь відомого болгарського поета Пею Крачолова (Яворова), започатковані місцевим просвітним осередком. Яворов

і море, море і Яворов – ці поняття сприймаються як тотожні, міфологізовані і «свої», як і сцена поморійського берега, при цьому є універсальними й вічними (Бояджиева 2006, 180).

Не менш важливим є значення іншого узбережного міста – Варни (античний Одебос), першого офіційного морського курорту, який вона отримала у 1921 р. Будівництво наприкінці XIX ст. в околицях міста літнього царського палацу стало поштовхом для формування Варни як курортного центру. Упродовж довгого періоду дослідники спостерігали певне «протистояння» Варни і Шумена (подібне «суперництво» мали Габрово і Велико Тирново, Сливен і Ямбол тощо), вважаючи такий «антагонізм» по суті необхідним діалогом, котрий сприяв економічному, суспільному та культурно-освітньому розвитку. При цьому саме море було основним чинником набуття Варною значення торгово-економічного та культурного центру, зумовило проникнення європейського впливу у всі сфери міського життя (Хараланова 2006, 79).

Сьогодні у цьому поліетнічному регіоні, зважаючи на значний досвід болгарської етнології у вивченні етнічних та релігійних спільнот, продовжується активне антропологічне дослідження міжетнічних та міжконфесійних стосунків (культури та побуту старовірів, ромів, гагаузів та ін.). Традиційна для болгарської етнології увага до вивчення етнічних меншин, котрі є частиною болгарського суспільства, і кожна з них мала свій внесок у формуванні національної етнокультурної традиції, засвідчена працями, що на широкому документальному матеріалі та з різних поглядів, зокрема, у гендерному, соціокультурному, мистецтвознавчому та ін. аспекті доводять, що традиційна культура певної етнічної спільноти, наприклад, прибережних гагаузів або ромів, є незаперечним кодом їх власної самобутності.

Так, одним із важливих завдань є дослідження повсякдення спільноти ромів, сезонність їх міграційних хвиль на узбережжі. Літня міграція ромів у курортні міста нерідко пов'язується з негативними соціальними проявами (проституція, крадіжки). На узбережжі спільнота, котра намагається знайти своє місце у сучасній ринковій економіці, не є гомогенною структурою. Відповідно до роду занять та виду ремесел, вирізняються різні групи: *бургуджии* – майстри, котрі виготовляють ножі та різноманітні металеві сувеніри; *калайджии*, що лагодять мідний посуд; *копанарите*, які зайняті у деревообробці та виготовленні дерев'яного посуду; *кошничарите*, котрі плетуть кошики, декоративні та меблеві речі; нарешті, *урсари*, які водять ведмеда, хоча на сьогодні цей вид «бізнесу» вже зникає (Бозова 2006, 93).

Надзвичайно цікавою є сторінка, пов'язана з культурою гагаузів. Назва є екзонімом (подібно до назви «влахи») і не є самоназвою етносу. Зазвичай використовується для розмежування «болгари – не болгари», при цьому містить «щось» турецьке через мовну компетенцію її носіїв, а також «щось» грецьке (без конкретних уточнень), і до певної міри є пейоративною. Всередині етносу також спостерігається розмежування залежно від місця проживання – напр., «справжні» приморські (або грецькі) гагаузи, які «не знають болгарської, але співають на цій мові», та внутрішні (або болгарські гагаузи), яких вважають «потуречиненими болгарями», або «поболгареними гагаузами». Групи уникають взаємного спілкування, шлюбів тощо (Матеева 2006, 115).

Водночас яскрава культура цього етносу стала до певної міри упізнаваним знаком регіону в цілому. Так, Миглена Иванова розглядає традиційний жіночий одяг як візуальний маркер присутності цього етносу на культурній мапі Варни та узбережжя (Иванова 2006). Джерелом для такого історико-культурного аналізу дослідниця обрала листівки, фотографії, малюнки, різноманітні описи, датовані кінцем XIX – поч. XX ст., на яких зображено мешканок міста у гагаузських шароварах, але без традиційної мусульманської фереджи. Образ жінки «у шароварах», але «без фереджи» став свого часу своєрідною художньою рисою місцевого культурного пейзажу, надаючи яскравого колориту для потреб, зокрема, майбутньої туристичної галузі.

Завдання збереження нематеріальної культури ставлять питання взаємовідносин традиційного фольклору та сучасної культури курортного середовища, відповіді на питання, яких впливів великого міста зазнає традиційна сільська культура. Сучасні спостереження за інструментальною і вокальною традицією у м. Бяла, що поблизу Варни, дають можливість зробити певні висновки щодо побутування та стану традиційного музичного фольклору в умовах сучасного курортного середовища. Цікаво, що у межах одного села було зафіксовано дві протилежні тенденції – одна з них має «закритий» характер і позбавлена

таких рис, як комерційність і атрактивність, інша демонструє «відкритість» та спрямованість інструментальної традиції до трансформацій під впливом потреб туристичної індустрії (Тончева 2006, 235).

У сучасних умовах фольклорна традиція, позбавлена чинників природної самоорганізації, дістає можливість відновлюватися, у першу чергу, завдяки місцевим *читалицям*. За ініціативи цих місцевих осередків просвіти реконструюються, точніше, відроджуються традиційні свята й звичаї регіону – «Бабинден», «Трифон Зарезан» та ін. (Рашкова 2006; Тончева 2006, 240). Важливість діяльності *читалиць* полягає в тому, що вони мають першочергову роль в організації культурної пам'яті, передачі традиційного знання, збереженні (або відновленні) культурної та національної ідентичності. Попри те, що реконструкція традиції сприймається мешканцями по-різному (респонденти старшого віку вважають її не зовсім успішною – «не так, як було колись»), інформанти переконані у необхідності такої практики. Тим самим фольклорна культура виявляє нові форми адаптації, котрі стають новим вираженням фольклорної культури сучасності (Тончева 2006, 240).

Адаптаційні можливості традиційного фольклору цікаво представлено, зокрема, сюжетом «мандруючих ікон», широко відомим у православних культурах чорноморського узбережжя і балканського регіону (Македонія, Греція, Румунія, Болгарія). Міфи та легенди про чудотворні ікони, що ніби то літають, широко побутували серед греків чорноморського узбережжя та пов'язувалися з іконами і храмами, присвяченими Богородиці. Сюжети про чудодійну появу та передбачуване диво дослідники розглядають у перспективі конкретного історичного часу та події, у контексті певного соціокультурного середовища, коли для етносу чи релігійної спільноти виникає кризова ситуація, котра вимагає консолідації зусиль з метою самозбереження. Міф про «мандруючі ікони» дослідники пропонують розглядати в контексті т.зв. «створених традицій» (*invented traditions*), а також як метафору культурного діалогу та ідентифікаційних стратегій в умовах балканського історичного контексту (Анастасова 2006), як можливість адаптаційних проявів фольклорної традиції у кризових ситуаціях, – такими, зокрема, є наративи про чудо «перельоту» трьох ікон під час депортації кримських нестинаріїв до Сибіру, яке підтримувало їх у пошуках шляхів повернення назад до Криму (Георгиева 2003).

Проблема «ідентичність та звичаєвість» для болгарської науки є так само актуальною, як і для української, яка визначає ідентичність як феномен соціокультурного життя і результат самовизначення, звичаєвість у цьому контексті виступає як процес, що скеровує емоції, почування і формує «ми – образ» спільноти (Скиба 2004, 33). У цьому плані показовим є проведення у регіоні фестивалю вина, календарних традиційних святкувань. У полі зору етнологів – широкий спектр народних уявлень, яскраві народні звичаї, пов'язані з концептом вина та обрядовою практикою виноробства у різних регіонах Центральної та Південно-Східної Європи, образи святих-покровителів виноробства та виноробів, практичні завдання поєднання народної творчості і туризму, визначення фольклору як екосистеми, можливості нетрадиційної медицини, пов'язаної з морем, залучення фольклору до рекламного менеджменту, досвід чорноморського регіону у використанні фольклору для розвитку туристичної галузі тощо.

Засвідчуючи широкий міжнародний інтерес як до проблем національної культурної спадщини, так і сучасних моделей, що визначають європейську культурну інтеграцію, сучасні етнологічні дослідження підтверджують, що одним із важливих напрямів аналізу трансформаційних змін традиційної культури в сучасних умовах є вивчення комунікативно-функціональних особливостей традиційного фольклорного тексту в урбаністичному середовищі. Характерні зміни, яких він зазнає у контексті сучасного міста, набувають особливої актуальності саме в аспекті ідентифікаційного процесу культури. Проведені дослідження, зокрема на матеріалі малих міст чорноморського узбережжя, показали, що традиційна культура сільського типу (із притаманними їй художніми формами) у сучасному міському середовищі здатна створювати й підтримувати ідентифікаційні процеси, завдяки чому відповідний культурний феномен набуває характерної емблематичності.

Крім того, визначаючи межі семантичного поля поняття «фольклор» у сучасному глобалізованому європейському культурному просторі, де він є синонімічним до понять «історія» (особиста, сімейна), «культурна історія» і співвідноситься з рівнем конкретної спільноти, яка формує незмінні культурні цінності, що сприймаються як «фольклор», куль-

турологічні параметри фольклору окреслюються як визначальні. Такі притаманні фольклору риси, як стабільність, незмінність та повторюваність, завдяки чому він утверджується як культурно-історична та художньо-естетична традиція, зумовлюють побутування фольклорної творчості як живої реалії, що підлягає розвитку та є складовою частиною сучасної культури, «місцевого життя» або «нашого побуту». Набуваючи форм активної самоідентифікації носіїв фольклору, він сьогодні стає культурою, яка переконливо доводить свої власні деференційні та відокремлювальні функції. По суті йдеться про усвідомлене розуміння культурної ідентичності через фольклор (Сантова 2005, 31).

Таким чином, дослідження ідентичності, і зокрема, ролі фольклору як чинника регіональної та локальної культурної традиції, сьогодні набувають особливого значення в європейській етнології, де останнім часом особливо широко домінує культурологічний аспект. Роблячи наголос на розумінні фольклору як певного дискурсу модерності, пропонується погляд на фольклор як на певний «проект модерності», як на відношення до актуальних завдань, що знаходять свій вияв у сфері суспільних відносин, як на фактор раціоналізації людського існування всередині традиції та вербалізацію картини світу відповідно до законів фольклорної поетики (Холевич 2005, 22). Саме в такому сучасному аспекті представлено «чорноморську модель» інтеркультурної комунікації в етнологічних дослідженнях болгарських колег.

ЛІТЕРАТУРА / REFERENCES

- Anastasova, E. 2006. Mitot za let'ashchite ikoni. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 157–164. (In Bulgarian).
- Анастасова, Е. 2006. Митът за летящите икони. В: Ред. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегът – Морето – Европа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 157–164
- Bozova, T. 2006. Tsiganite, moreto i oshche neshcho... In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 86–93. (In Bulgarian).
- Бозова, Т. 2006. Джалем, джалем. Циганите, морето и още нещо... В: Ред. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегът – Морето – Европа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 86–93.
- Boyadzhiyeva, S. 2006. Zhivot kraj moreto: obrazi i pametni mesta. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 173–182. (In Bulgarian).
- Бояджиева, С. 2006. Живот край морето: образи и паметни места. В: Ред. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегът – Морето – Европа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 173–182.
- Georgieva, I. 2003. Nestinarstvoto v Krim. *Balgarska etnologia*, No. 2–3, s. 9–26. (In Bulgarian).
- Георгиева, И. 2003. Нестинарството в Крим. *Българска етнология*. № 2–3, с. 9–26.
- Elchinova, M. 2006. Kem edna antropologia na stranite ot Chernomorskia baseyn. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 39–44. (In Bulgarian).
- Елчинова, М. 2006. Към една възможна антропология на страните от Черноморския басейн. В: Ред. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегът – Морето – Европа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 39–44.
- Ivanova, M. 2006. Vizualni svidetelstva za varnenskite gagauzki I za tehните shalvari. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 122–136. (In Bulgarian).
- Иванова, М. 2006. Визуални свидетелства за варненските гагаузки и за техните шалвари. В: Ред. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегът – Морето – Европа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. – София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 122–136.
- Ivanova, R. 2008. Balgarskata folkloristika mezhdu dve stoletia. Postizhenia i perspektivi. In: Ured. L. Radenkovich. *Slovenski folklore i folkloristika na razmedzhi dva mileniuma*. Zb. Radova sa mezhdunarodnog nauchnog simpoziuma odrzhanog 2–6 oktobra 2006 godine. Beograd, s. 33–41. (In Bulgarian).
- Иванова, Р. 2008. Българската фолклористика между две столетия. Постижения и перспективи. В: Уред. Љ. Раденковић. *Словенски фолклор и фолклористика на размеђу два миленијума*. Зб. радова са међународног научног симпозијума одржаног 2–6 октобра 2006 године. Београд, с. 33–41.

- Mateeva, V. 2006. "Primorski" gaguzi – pismeni svedenia s t'ah. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 114–136. (In Bulgarian).
- Матеєва, В. 2006. „Приморски“ гагаузи – писмени свєдєния и срєщи с тях. В: Рєд. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегєт – Морєто – Європа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 114–136.
- Mukytenko, O. 2012. Problema identychnosti v suchasnyh fol'klorystychnyh doslidzhen'ah u Bolgarii, Makedonii ta Serbii. In: Golov. red. G. A. Skrypnyk. *Naukovi studii IMFЕ. Suchasna fol'klorystyka evropeys'kyh krain*. K.: Instytut mystectvoznavstva, fol'klorystyky ta etnologii, s. 160–206. (In Ukrainian).
- Микитєнко, О. 2012. Проблєма ідєнтичності в сучасних фольклористичних дослідженнях у Болгарії, Македонії та Сербії. В: Голов. ред. Г. А. Скрипник. *Наукові студії ІМФЕ. Сучасна фольклористика європейських країн*. К.: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології, с. 160–206.
- Rashkova, N. 2006. Tryfon Zarezan, vino i kukeri (Adaptatsia na folklorna obrednost i novocozdaden gradski praznik). In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 280–283. (In Bulgarian).
- Рашкова, Н. 2006. Трифон Зарезан, вино и кукери (Адаптация на фолклорна обредност и новосъздаден градски празник). В: Рєд. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегєт – Морєто – Європа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 280–283.
- Santova, M. 2006. Pomorie: gradet, moreto i Evropa. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 11–21. (In Bulgarian).
- Сантова, М. 2006. Поморие: градът, морето и Европа. В: Рєд. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегєт – Морєто – Європа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 11–21.
- Santova, M. 2014. Da ulovish neulovimoto. Nematerialno kulturno nasledstvo. Sofiya, Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov". (In Bulgarian).
- Сантова, М. 2014. Да уловиш неуловимото. Нематериално културно наследство. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Skyba, M. 2004. Tsinnisnyi zmist i funktsii hramovyh sv'at yak chynnyk transformatsiy u strukturі lokal'noi identychnosti ukrains'kyh sel'an XX – poch. XXI st. *Narodoznavchi Zoshyty*, No. 1–2, s. 30–36. (In Ukrainian).
- Скиба, М. Ціннісний зміст і функції храмових свят як чинник трансформацій у структурі локальної ідєнтичності українських сєлян ХХ – поч. ХХІ ст. *Народознавчі Зошити*, № 1–2, с. 30–36.
- Toncheva, V. 2006. Muzikalnofolklorna traditsia i turizm. In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 234–242. (In Bulgarian).
- Тончева, В. 2006. Музикалнофолклорна традиция и туризм. В: Рєд. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегєт – Морєто – Європа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 234–242.
- Naralanova, B. 2006. "Varna – pristanishche na Shumen". In: Red. M. Santova, I. Stanoeva, M. Ivanova. *Bregat – Moreto – Evropa*. Sbornik s materiali ot mezhdunarodnata neuchna konferentsia. Sofiya: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov", s. 79–85.
- Хараланова, Б. 2006. „Варна – пристанище на Шумен“. В: Рєд. М. Сантова, И. Станоева, М. Иванова. *Брегєт – Морєто – Європа*. Сборник с материали от Международната научна конференция. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, с. 79–85.
- Holevich, Y. Folkloret – edin modernistichen proekt. Folklor – identychnost – svremenost. *Probl. na balgar. folklor*. Sofia, t. 10, s. 17–22. (In Bulgarian).
- Холєвич, Й. Фолклорът – єдин модернистичен проект. Фолклор – ідєнтичност – сьвременност. *Проблєми на българ. фолклор*. Т. 10. София, с. 17–22.
- Ganeva-Raycheva, V. Ethnological Ideas and Approaches in Bulgarian Folklore Studies. *Traditions*, Ljubljana, № 39/2, pp. 35–46.

Дата подання статті у редакцію 19.12.2019 р.